

6524
П84524

ГАРТ

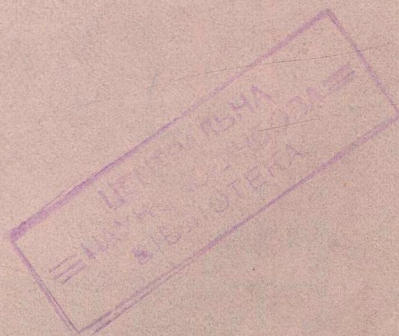
К. 6524

ПОЕЗІЇ: В. СОСЮРА, М. БАГДАНОВИЧ, ЯКУБ КОЛАС, ЦІШКА ГАРТНИ, А. ВОЛЬНИ, Н. ЩЕРБИНА,
І. БАГРЯНИЙ, А. КЛИН. ПРОЗА: Г. ЯКОВЕНКО — СПЕЦІАЛІСТИ ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ. Л. ПЕРВО-
МАЙСЬКИЙ — ОКОЛИЦІ. К. ГОРДІЄНКО — СЛАВГОРОД. СТАТТІ: А. КАЧАНЮК — ІВАН ЛЕ. І. ЛА-
КИЗА — ЛЕНІН В УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.

4228
4694

№ 6
1928

ДЕРЖАВНЕ
ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНИ

Ціна 75 коп.

V.N. Karazin Kharkiv National University

00448930

2

4144

K.6524

Г А Р Т

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ ТА
КРИТИЧНИЙ ЖУРНАЛ ВСЕ
УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕ
ТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

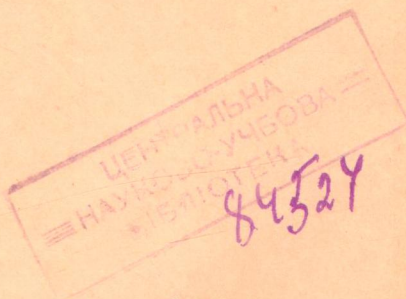
РЕДАГУЮТЬ: В. КОРЯК, І. КУЛИК,
І. МИКИТЕНКО, В. СОСЮРА, П. УСЕНКО,
М. ДОЛЕНГО, В. ЮРИНЕЦЬ

№ 6

ЧЕРВЕНЬ

1928

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

59

1928

ТАРІ

ТАБЛИЦІ ПИСЬМЕННИХ
УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОБ
КРИТИЧНИХ ЖУРНАЛІСТ
ЛІТЕРАТУРНО-УМОВНИХ ТА

РЕДАКЦІЯ ТА КОМП. ІЗДАННЯ
І МОНІТОРИНГ СОСІАЛ. ІЗМЕН
І МОДЕЛІ МОДЕЛІ

1928

1928

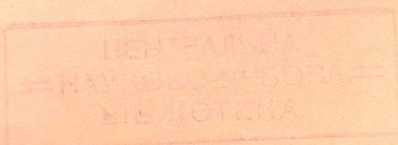
1928

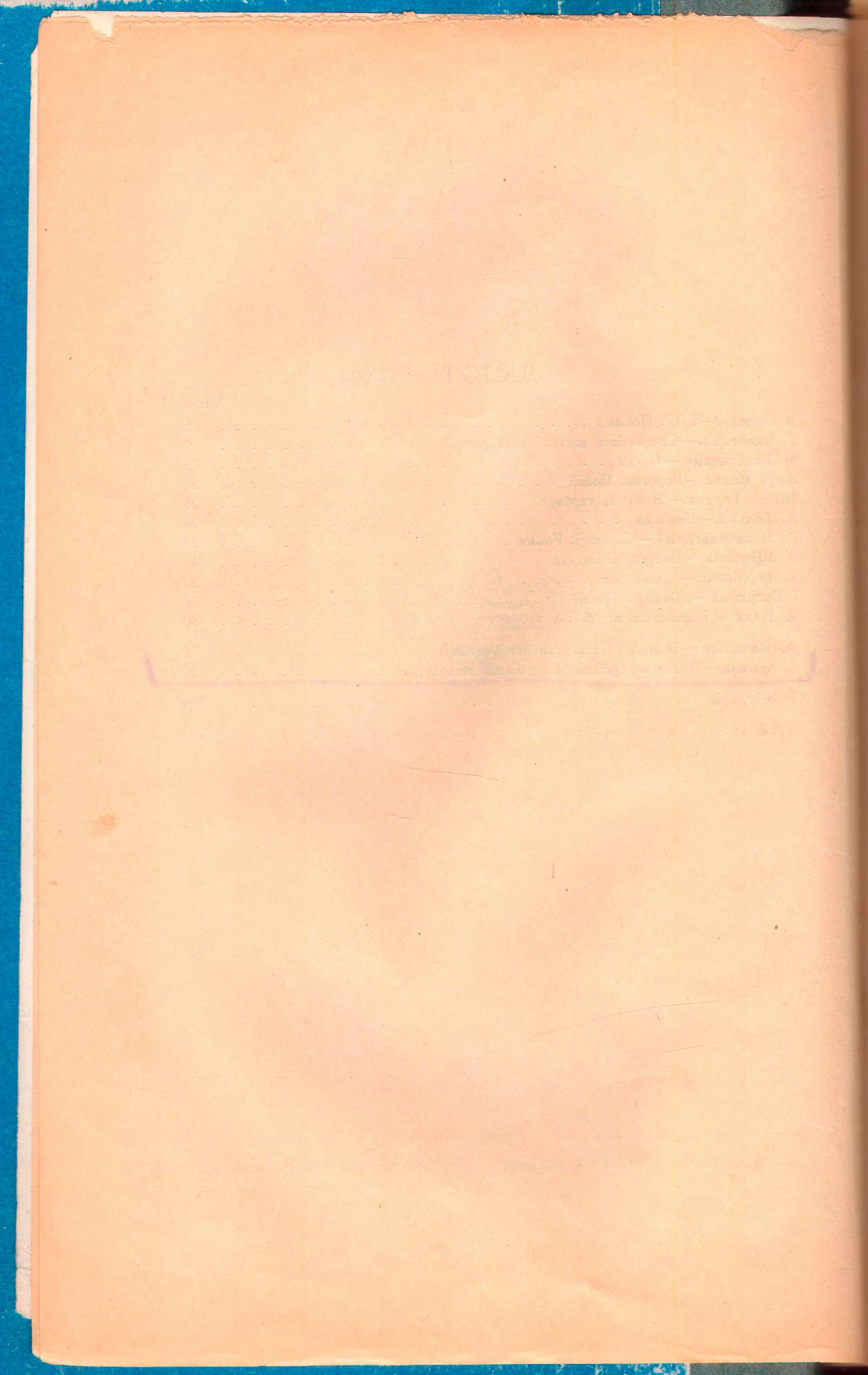
ДЕРЖНИ

№ 6

ЗМІСТ

	Стор.
В. Сосюра.— ГПУ. Поема	5
Г. Яковенко.— Спеціалісти високої кваліфікації	9
М. Багданович.— Пугач	23
Якуб Колас.— Ворогам. Поезії	24
Цішка Гартни.— З пісень гарбаря	25
А. Вольни.— Миколка	26
Л. Первомайський.— Околиці. Роман	29
Н. Щербина.— Пастушка. Балада	48
К. Гордієнко.— Славгород	50
І. Багряний.— Дівчині. Поезії	77
А. Клиш.— Корабельні верфі	80
А. Качанюк.— Іван Ле. (Нарис характеристики)	81
І. Лакиза.— Ленін в українській художній літературі	90
Бібліографія	100
Хроніка	102

В. СОСЮРА

ГПУ

(Уривок із поеми)

*Надхненному чекістові — поетові
М. Шульзі - Шульженкові — присвячую.*

I

Не пелюстки зорі — троянди
розвіяв вітер на снігу, —
у тьму, на розпач і на банди
ідуть загони ГПУ.
Ідуть на вітер і багнети...
Вечірній сніг, як смерть, кругом...
І небо зоряним рядном
накрило чорні силуети.

І плач, і крик, мов цілий світ
гримить розривами невпинно...
Це розгулявся, як бандит,
скажений вітер України
і, наче відьма навісна,
чекістам шлях перетина...

1-й голос:

Товариші... Кругом бандити...
Все менше в нас людей і сил,
щоб боронить червоний тил
і йти вперед у тьму і вітер...
Все дужче вужчають фронти,
навколо зрада і туман...
І вже на півночі Каплан
стріляла в Леніна...

2-й голос:

Ех, ти!...
Од слів твоїх на серці шкряба.
Ти не чекіст, а просто баба.

В. Сосюра

Не треба нам таких розмов,
коли кругом сніги та кров.
Нехай і холод, і вогонь,
та ми йдемо все вгору, вгору.
Невже боятися кого
синам Червоного Терору?
Пробили ми до сонця люк
у морі чорному шаблук.
І що таким печаль, знемога,
коли у них одна мета?
І тільки дзвонять копита
на чорних вітряних дорогах...

II

В ярку огні і тихі кроки,
а круг огнів бандитів стан.
Сидить, задумався глибоко
їх чорновусий отаман.
В очах кривавиться туман...
В яких згадках і де він бродить?..
А угорі — мільйони ран
на чорнім тілі небозводу.
Деся кінь ірже печально й тонко...
В душі отамана зима...
А в хлопців сало й самогонка
і жодних споминів нема.
Нехай горить і стогне край,—
їх про ідею не питай.
Ідея їхня у спідниці
гладкої кралі молодиці.
За ними йдуть розгул і жах,
розбиті вікна і надії...
І кров побитих червоніє
в сумних Ізраїля дворах...

Де награбоване майно
в тачанках смутно туманіє,
бандити сплять уже давно,
лиш вартовий заснуть не сміє.
Уп'явся він у тьму терпку,
сторожко дивиться навколо...

Це що за тіні на снігу
беруть ярк у чорне коло?...
Все ближче, ближче... Вартовий
забив тривогу... Буде бій.

Отаман:

— На коні, гей!.. Вперед, за мною.
До бою, хлопці! Це — чека.
І от на конях із ярка
біжать бандити сараною...
Біжать і падають, і знов
рука борні змикає коло...
„За всіх замучених, за кров,
за наше витоптане поле,
вперед, вперед, товариші,
беріть живого отамана!
Й червона кара неблаганна
на лави лавами біжить.

Схилилась ніч і чорні руки
до бою в зорях простягла,
де серце мли востаннє стука
і захлинається імла,
де білий вітер по наметах
розносить пісню кулеметів...
Криваву пісню... Поле бою,
мов маком, трупом зацвіло...
Взяли отамана в полон
чекісти дружною юрбою
і прикрутили до коня
міцними й тонкими ремнями.
А на снігу — розривів ями
і кулеметів гризотня.

Копита коней у крові
дзвенять об сніг яркий іскристий..
О революцій вартові,
чекісти, зоряні чекісти!
Ви знов туди, до димарів,
де все бетонами залито.
І тільки вітер похмурнів,
рида над трупами забитих,
та припада до чорних ран
лицем заплаканим туман...

І в небі місяць білорогий
шука між хмарами дороги.

Чекісти мчать у дзвоні віт,
що голий гай простяг над ними.
І скорбно дивиться бандит
у тьму кривавими очима...
Він уявляє море трун
і крик безжалісний: „Огонь!“
коли потилиця його
від кулі репне, мов кавун...
Він упаде, його не стане,
замре його останній сміх...
І мозок білий, як сметана,
забризка руки вартових...

Чекіст:

— За що ти б'єшся, отаман,
за що руйнуєш нам дороги
і рвеш мости?... Яких оман
шукаєш ти в ці дні тривоги?...
Чому не йдеш, як ми йдемо,
за всіх нужденних до загину?
Нащо ти скинуте ярмо
надіти хочеш селянину,
щоб знов поміщик і куркуль
прийшли сюди у свисті куль,
щоб у містах робітника
буржуя стиснула рука...
Невже ніщо у серці твому
не ворухнулося тоді,
коли йшли матері бліді
в сльозах на згарищі погрому
своїх дітей, синів шукать?..

Голос:

— Та брось його агітувать,
напевне, й сам він із буржуїв.
Його лиш куля загітує.

І чорні коні в чорну тьму
летять у ночі океані,
й біжать, мов привиди незнані,
за ними тіні на снігу...

(Далі буде)

ГР. ЯКОВЕНКО

СПЕЦІАЛІСТИ ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

«... Сам он ничего не стоит и подбирает еще хуже себя, и оба чудака ничего не могут сделать».

(З промови тов. Орджонікідзе на XV московській партконференції 18-го січня 1927 р.).

РОЗДІЛ I

в якому розповідається про несподіване роззброєння „революції“ в с. Великих-Перепічках і про ті сумні наслідки, що по тому сталися.

Історія ця доволі давня, досить сумна і, коли до правди, кучерява силою неприємних спогадів. Головне ж — остогидла вона всій громаді до тремтіння в печінках...

Кінець їй поклав голова сільради. Говорив він цього разу коротко, виразно і, зневажаючи традиції, до смішного зрозуміло. (Начальник райміліції поки-що тримав себе пасивно і лише вряди-годи, позіхнувши, свистів у рурочку нагана).

Зібрання почтиво мовчало. З хвилину так спочивши, голова раптом схопився на ноги і п'ятьома гучними ударами кулаком по столі довершив свою переконуючу промову. Ніхто й бровою не ворухнув. Тиша. Обвівши зібрання пильним поглядом, голова стомлено повалився на ослін. Правильно!.. Все, що мав і міг оддати, все те віддав він своїй громаді. Хто б наважився вимагати од його більшого?.. Ніхто, очевидно.

Тоді з-за столу повагом підвівся начальник райміліції. Чвиркнувши на бік, він сперва почухав наганом за вухом і лише по тому, звернувшись до зібрання, виголосив:

— Граждани, я коротко... Я до вас... Скільки там вас чохом?.. Ходи до мене, — хутко!..

Хлопці — чоловіка з тридцять — отарою повалили до столу і змєнт оточили його щільним напруженим кільцем. Як і подобає, перед усім вів Микита Марченко, головний ватажок Велико-Перепічанської самоохорони, заснованої... Коли?..

Ніхто не міг довести, коли саме, хто і на підставі якого такого декрету подбав про безпеку Великих-Перепічок?.. Питання це часто-густо спричинялося до гострих суперечок і кінець-кінцем розбило громаду на три або чотири табори.

Ми маємо низку історичних фактів, а тому сміливо заявляємо, що й Велико-Перепічанська громада не була виїмковою. І в її протракторизованих нині глибинах безславно доживали свого віку своєрідні „хахляцькі в'язальниці“ великої пролетарської революції. (Не плутайте—не французькі, а саме хакляцькі в'язальниці). Як вам відомо, мешкають вони переважно навколо церковного майдану, поблизу з колишніми монопольною та „стребилівкою руських“. Це маленька географічна подробиця.

Доводам їхнім не бракувало підстав. Продубівши всенюку революцію за хврткою з півфунтом насіннєвої лущайки на спідній губі, — все бачили вони і все чули на власні вуха. „Гоп, кума, не журись, — в Махна гроші завелись!“ Пам'ятають вони такий стан в революцію, — до його й відносять подію, звязану з організацією самоохорони.

Однак, їм не йняли віри. Існувало й таке крило, що вперто вважало основоположником велико-перепічанської „історії“ гетьмана всея України Павла Скоропадського. А, мо, і Маруська Нікіфорова рук додала... Хтось з них двох: або Маруська, або Павлушка — безпремінно!.. А, може, і сами згарнізувались — захочеш шамати, так... Конешно, коли б вони, барбоси, та без реквізиції... А то!..

Начальника ж міліції, видимо, не так захоплювала сама історія заснування самоохорони, як найхутчіша її ліквідація. Тому він неухильно провадив свою власну лінію:

— Куцаки, лимони, шпаера — на стіл, живо!..

Хлопці заметушилися, порозстібували кожухи й разом потяглися до столу. Вмент на йому позначилася гора того, що звивалося колись смертоносною зброєю.

— Кажіть, більше немає?.. Признавайтесь, бо накажу трусити...

Підвівши сумні очі, учорашні герої докірливо дивилися на начальника. Тепер їм можна вірити...

— Вірю... — погодився начальник, запалюючи цигарку. — Ну, а тепер гайда хто куди!.. Всіх коропів, анахтеми, по Самарі бомбами виглушили... Стійте!.. І я вам скажу, що то ни є протирелігійна пропаганда — чіпляти отцевій Серафимовій кобилі диряве цебро до хвоста... Тепер, товариші, 24-й рік... А хто в прасола Псюньки тієї ночі проломив стіну і реквізував поросят та дві парі нових наритників?.. Признавайсь — нічого не буде!..

Спеціалісти високої кваліфікації

Признаватись, проте, було вже нікому. Хлопці загодя змилися з сільради. Звичайно, і тут перед усім вів Микита Марченко. Неприємна розмова з начальником ніяк не приваблювала його.

Відтоді революційна діяльність Велико-Перепічанської самоохорони припинилась. Пропахану переможним порохом і окроплену вражою кров'ю зброю звалили на воза і на волах поправували до міста. Славнозвісних борців волею фатуму було поставлено за межі громадської діяльності.

Несподіваний і печальний кінець, думав Микита, повертаючись городами додому. Він, Микита Марченко, що майже п'ять років свого двадцятилітнього життя подарував революції, сконав для своєї громади. Нічого йому тепер робити в рідних, одбитих у контр-революції, Великих-Перепічках. Дивацька політика радянської влади вигонить його з милого оточення. Воліє він десь в іншому, більш вдячливому місці шукати поля своїй діяльності.

За тиждень невизнаний герой революції покинув Великі-Перепічки й подався до столиці.

РОЗДІЛ II

малює ученого економіста й подає зразок того, як складати доповідні записки про відновлення текстильної промисловости у всесоюзному масштабі.

Велико-Перепічанський Микитин земляк Федір Нагорний здавна мешкав у столиці і десь там посідав визначну посаду. До його й подався розчарований Микита Марченко.

Яку саме посаду в столиці обіймав Федір Павлович, земляк достотно не знав. Але ж, цілком слушно, гадав приблизно так. Раз Федько Нагорний ще за старих часів років скільки крутився у волосного писаря Лапшички за головного підпомічника, то тепереньки він, принаймні, або ошадні вірші в селянських газетах пише, або завгоспом панує. У всякому ж разі, він, певно, добре заробляє, і Микита не намулить йому шиї, поки не підшукає собі підхожої посади.

Проте ж Микита жорстоко помилився.

Перше. Нагорний, виявилося, не носив захисного кольору бекеші з сивим коміром. Друге. Не дхнуло од його ввечері бензиною і не пахло на ранок одеколонем та горілкою. Третє. Ні разу за два тижні не приніс він додому діткам погратися... друкарської машинки. Головне ж, Микита й про це встиг дізнатися, земляк його не грав на піяніні „яблучка“ одним пальцем...

Коли так, то ніколи не був він завгоспом...

Віршив так само Нагорний не писав. Виявилося, що посідав він більш, аніж скромну посаду. На все-про все служив він у комісаріаті якимся там „ученим високої кваліфікації, економістом-консультантом“. Обов'язки його обмежувалися мізерною роботою: на його покладалося писати висновки на річні баланси трестів республіканського значіння.

Микиті було прикро й ніяково за земляка. Той образив його. Скривджені надії велико-перепічанського громадянина, що помилився в здібностях свого кривого члена, ледве було не примусили його залишити столицю. Велико-перепічанців ніхто й ніколи не вважав за йолопів. І коли Федір Нагорний, мавши високу освіту, здобуту під рукою такої людини, як писар Лапшичка, не дослужився до завгоспа або до поета, то в тому його власна провина? Велико-перепічанська громада зрікається перейняти на себе подібне невдаєство. Рішуче одмовляється!..

А втім, Нагорний діставав дві сотні з половиною на місяць і завжди носив при собі величезний портфель. Це, до певної міри, примирило Микиту з недотепним земляком. Звичайній смертній людині, що не мала щастя походити з Великих-Перепічок і не зазнала Лапшичких рук, напевне, не дали б такої суми грошей. А до всього — портфель... Жовтий, блискучий, а юхту побито на вузенькі гона, ще й срібна цяцька на вусі.

Чудовий портфель! Власне, не портфель, а втілення надземної мрії. Ну що, якби йому такий?..

Страшенно вподобався Микиті земляків портфель. Довгими годинами міг він милуватися, з принадної іграшки. Нагорний навіть до шухляди почав ховати його. І не без підстав. Граючись портфелем, Микита мало був не розгубив усіх його планів.

Тижнів так через два, повертаючи коштовного портфеля, Микита, ніби мимохідь, зробив деякі не зовсім звичайні натяки землякові. Зміст їх, очевидячки, склався під нестямним захопленням розкішною цяцькою. Принаймні, Федір Нагорний тільки цим пояснив собі безмірну землякову наївність.

Чи бачите, Микита, довго міркувавши, дійшов того висновку, що, власне, не було б великою бідою, коли б і він при земляковій протекції став у комісаріаті за вченого економіста... Зрозуміло, за платнею він кріпко не стоїть. Поклади б сотню-півтори на місяць — йому б і того вистачило. Держава переживає грошову скруту — свідомо людина не може не зважити на це. А посада, видимо, особливих мудрощів у собі не криє. Він навіть в деякій мірі призвичаївся до неї. Поки Федір спав, пообідавши, Микита вчився на економіста високої кваліфікації.

Спеціалісти високої кваліфікації

— Питаєш, як саме?... Чудак!.. Аж надто просто...

Заклавши руки в кешені, Микита з виразом незахованої переваги наблизився до столу.

— Дивись, коли одразу не віриш!..

На столі гонористим чваньком пузанився вагітний портфель. Живим рухом схопивши його, Микита почав демонструвати перед неймовірним земляком свої досягнення з немудрої науки, що економікою звивається.

Нагорний вражено підвівся на ноги. Безперечно, досягнення Микитині були поважні. А проте — дурне хлоп'я! — захоплюється й перебільшує їхню вагу. Це ж не більше, як тільки перші кроки на терновій стежці економіста-консультанта.

Дійсно, Микита навчився надзвичайно вдало жонглювати важким портфелем. І за такий обмежений час?... Візьме, приміром, за держачок, так уже несе його майже при самій землі, здається, от-от борозну ним прооре, а ні... Іде, собача пара, оком не моргнувши, — стрункий, поважний і лише китицею руки, мов піп той кадилом, непомітно рухає — портфель, ніби хитун на дзигарях, — уперед - назад, сюди - туди і знов назад... І раптом, пущь його під ліву пахву, а далі під праву, а потім одразу між коліна: стоїть, антиболот, і запалює цигарку... Шкура!.. Ніби й на світ появився з вдачею страшенно відповідального робітника.

І це не все. Призвичаївся одмикати й замикати портфеля з ключем і без ключа. Добрав, скільки в йому розгородок, і досконало засвоїв, за яку саме ховати розрахункову книжку, за яку шітку з ваксою й за яку саме хліб із сиром на підсніданок.

Демонстрація закінчилась. Вичерпавши всі свої дотепи, Микита побідно повернувся до Нагорного. — Ну, що? — питав він гордовито. — Бачив?... Переконався?... Хома неймовірний! — Нагорний осміхнувся й дружньо обняв його за плечі.

Так то воно так, — обережно зауважив він, — а проте краще почекати. Робота надто складна і при тому суто відповідальна. На його думки, Микиті до деякої міри небезпечно одразу ставати за вченого економіста. Насамперед треба не аби-як розумітися на фінансовій політиці в міжнародньому масштабі. Не засвоївши, прикладом, всіх тонкот фінансової кон'юнктури свого й закордонного ринків, марно мріяти за цю посаду. Без сумніву, Микита уявляє собі всю складність цього питання?..

З одного боку, треба досконало второпати собі, що таке, приміром, реалізація й ліквідація, а з другого — амортизація й консервація. Бо трапиться, не помисливши, а так — зпрожогоу, як ушквариш фінансово-економічну аналізу сучасній торговельно-промисловій

ситуації, то потім чорт - зна - що виходить!.. Єдиний порятунок, щоб не схибити — вивчай та вивчай фінансовий словник за редакцією Сокольнікова... А бува спіткнешся з „ліквідацією неліквідних цінностей“, що тоді?..

— Одного разу, — розповідав економіст про свою недобру пригоду на посаді, — складав я доповідну записку про те, якими б такими найліпшими заходами відновити нашу текстильну промисловість?.. Питання пусте, звичайне — любому контористові під силу. Мені ж воно просто за іграшку вдалося. Слід тобі відати, що мене в комісаріяті вважають за найздатнішого висновко-писателя та відновлювача промисловости. Лучалося й не такої ваги питання обмізговувати. Не віриш?.. Послухай - но!..

— Колись, починаючи свою кар'єру, я протягом двох годин написав докладний висновок до двадцятип'ятирічного плану Наркомзему. А в ньому, братухо, 1564 друкованих сторінки й 357 діяграм... Коли на вагу, то, повір мені, Микито, фунтів 15 забирав... Он яка рахуба!.. Щось коло двох років потіло біля його півсотні найвидатніших професорів, а коштував він утричі більше, ніж Великі наші Перепічки продподатку за рік здають. Ну, розгорнув я його й одразу пересвідчився, що він доброго слова й того не вартий!.. Уяви собі, Микито, — шрифт — не шрифт, а вилита тобі кашка манна — з силою оком літеру спіймаєш... І хоч би ж тобі, психоловці, на вершок чистого поля zostавили — одним словом, ніде й олівцем ткнути. Це з формального боку. Було й по суті. Коли вірити ученим, виявлялося, що на Чернігівщині селяни виховують в палисадниках добірний цукровий тросник і вагонами спродують його безпосередньо на Канаду... Чи не штукарі!.. Коли б почули наші хахли?..

— Ну, от — пишу, значить, доповідну записку. Розумієш, Микито, як би тому запобігти, щоб у нас у всіх ззаду не світилося? Пишу тиждень, два й три тижні. Пишу місяць. Нам дозволяється. Раз питання складне й відповідальне — можеш хоч півроку працювати й не приходити на службу. Написав. Друкарка щось з тиждень на машинку кладала. Солідна записочка вийшла... Сторінок, коли не помиляюсь, на двісті з гаком. Так... І не порадься я, друже з словником, і вліпи я замість „амортизації“, та прокляту „консервацію“... Лихо!.. Ледве був навіки авторитету не позбувся.

— Слухай - но!.. Пишу я в записці: „Край необхідно поставити на консервацію всю нашу текстильну промисловість. Це — єдиний і при тому найрадикальніший захід. Тоді лише ринок наш не відчуватиме мануфактурного голоду і, більш за те, спроможеться закидати власним виробом ринок західно-європейський... Лягай,

Микито!.. Стався нечуваний міжвідомчий скандал... Навколо моєї пропозиції здійснювався страшенний гвалт. Трестовики мало були не побили нашого начальника, що, не читаючи, подав мою записку до економради і цілком прилучився до моєї висококомпетентної думки... Ухвалили були самого мене, кишнувши з посади, поставити „на консервацію“... В силу викрутився... На друкарку всю провину звалив... ну, при яких же я тут, коли вона переплутала?.. А як би друкарки не було?..

— Да-а-а, Микитко... Такі наші діла учені... Важко й нам. Слухай—амортиція—консервація... Візьмімо навпаки—консервація—амортизація... І так і так—рвація... Ніби однакові слова, а май на виду, величезне протилежне значіння в собі ховають... Амортизувати—по-нашому, перепічанському—полагодити, допустімо, відновити старого чобота. А вже консервувати—це зовсім не те. Тут і не пахло новими головками... Це визначає—зачинити, прикладом, парового кооперативного млина на п'ять замків, поставити біля його діда з калаталкою і нехай собі горобці на горині свистять.

— Отак і ти, Микито... Я ж хоч п'ять років словесні жалоби до настольного реєстру записував, а ти що?.. Візьмеш буває, так собі—здуру, та й виключиш з чистого річного зиску трестів усю суму виданих їм дотацій та санацій... То й побачиш звичайнісінький собі пшик!.. А за це по головці не гладять—тільки, мов той Ілько-пророк коляскою, додому загуркотиш!..

— Я тебе питаю, яким же ти побитом склав би зводну відомість за формою № 137 літера „К“ про розмір прибутків від республіканської промисловости?.. Ну?.. Ага, мовчиш!.. Дурашка ж ти всьому!.. Вона ж порівнюється сумі дотацій та сумі пролонгованих векселів... Затям же собі раз на завжди: що в балансі позначено, то суть чистий прибуток. До позабалансових справ тобі, економістові, зась!.. То, товаришу дорогий, прокуророве діло... Не бери на себе чужих функцій.

Довго ще розповідав Нагорний і переконував земляка не ставати одразу до роботи, що вимагає досвіду й високої кваліфікації.

Микита уважливо слухав і під кінець, наляканий земляком, без особливих вагань погодився проміняти портфель ученого економіста на... розносну книжку кур'єра.

РОЗДІЛ III

наводить приклади сумлінного і в найвищій мірі ретельного виконання службових обов'язків.

Рекомендую вам, читачу: триста п'ятдесят сім „одиниць“ штатного і сто сорок вісім таких само „одиниць“ позаштатного „контингенту“.

Далі. П'ять поверхів і два придомки у дворі, триста сорок чотири кімнати й сімдесят два великих і малих кабінетів. (Великі — для великого й малі — для малого начальства). Далі. Неймовірний галас і гам: чотири автомобілі, тридцять дев'ять звичайних і вісім автоматичних телефонів, півсотні друкарниць, три ротаторщика, вісім шоферів і одинадцять стенографісток. Одна з них обслуговує, правда, виключно особистого секретаря члена колегії. Досить і цього.

Це — комісаріят таких - то й таких - то справ, такої - то й такої - то соціалістичної республіки єдиного у всьому всесвіті СРСР. Кожна одиниця приносить з собою портфель з сніданком, загорнутим у розліновану відомість. Повертаючись додому, кожна одиниця обох зазначених контингентів ховає в портфель: блок - ноти, неписані бланки, олівці, прес - пап'є, брошури, пляшки з атраментом, гумирабику, цв'яхи, ножиці... Казенні ножиці, казенні цв'яхи, казенні бланки. В комісаріяті все було казенне. Що було свого власного, то лишалося подарунком установі: в лівій шухлядці столу, в кошиках, в плювальницях і на стінах в убіральнях...

Виникає сила питань: скільки, скільки й скільки?? Проте, ні на одно з цих запитань ми відповіді не дамо, бо не маємо належних повноважень. Портфельна болість нашого суспільства і її руйнацькі наслідки уже зацікавили кого слід. Нас же задовольняє хоч би те, що по - трьох роках упертого лікування, не кожний швайцар біля дверей стоїть зараз з напханим портфелем.

Повернімось же до теми й скажімо, що Микита не без захованого тремтіння переступив поріг комісаріату. І не дивно... Раптом не стало Микити, звичайного представника революційного парубоцтва нашої хахлацької країни. Його місце заступив повноправний державний службовець — товариш Марченко, а по - українському — Марченков.

І почалося...

Перше. На т. Марченка було заведено особисту картку, сім анкет, службовий кондуїт в зеленій обкладинці, розрахункову книжку п'ять чи одинадцять особистих рахунків в центральній і трьох допоміжних бухгалтеріях, а також вісім статистичних відомостей: до місцевкому, до комісії охорони праці трудівників, до спортивного осередку... Існували ще якісь установи та організації, що й на мислі не мали цікавитись видатною персоною т. Марченка. Державний - же службовець, так само т. Марченко, ніколи про них не чув і рішуче ними не турбувався.

Друге. Трохи згодом, видали дві книжки: одну на велике й другу на мале боргування й заставили розписатися у вимоговій

Спеціалісти високої кваліфікації

відомості. Довгенько воловодились і посилались на обкраяний, мов Тришкин каптан, відомчий кошторис. Зрештою ж погодились і написали ордера, бо т. Марченко натякнув щось на інспектора праці. Разом з кур'єрською спецодежею обурений несправедливістю адміністрації службовець, одержав на руки й головні ознаки своєї посади: шкуратяну торбу й дві розносних книжки: таку й про всяк випадок.

І почав відтоді т. Марченко виконувати безпосередні свої службові обов'язки. Так.

Сподоб же, господи, і нас з вами хоч на тридцятому році революції служити своїй вітчизні так ретельно й сумлінно, як служив їй т. Марченко.

Кому ж дякувати за виємкову Микитину вдачу?.. Великим-Перепічкам, безперечно. Тільки їм!.. Дух... Дух Великих-Перепічок. Чи чули ви про них?.. Отак Самар-річка глибока, геть праворуч—колишній панський ліс, де й за наших переходових часів легко заховатись з краденим конем; на горі руїни святодівочого монастиря... П'ятдесят шість верстов од залізниці й тридцять сім од району, де, звичайно, отаборився начальник міліції з двома міліціонерами.

Широкогрудий, повнокровний дух Великих-Перепічок, насичений гострим запахом крадькома зрубані сосни, і розбурханий слашними легендами про колишні пригоди христових-наречених... Цей дух непокою й набубнявілих жадань не мирився з освяченим сталою традицією порядком праці в комісаріаті. Всією істотою своєю протестував Микита проти звичайної розноски бумаг.

Мов у тебе під пахвою боденька з салом, а за спиною куркуль з баштармаком. Ніби ти допіру розмалював Парасці Домриній нові ворота дьогтем або повибивав вікна в сельбуді. Мов за тобою... Віхолою, барбосом, стригуном мчався т. Марченко по сходнях і демоном носився по установі, розкиданий на п'яти поверхах з двома придомками. Бумаги в торбі, в обох руках бумага, по кешенях, за пазухою, за халявами... Являйте собі—казенні, офіційні бумага?.. Жах...

Отак сумлінно виконував свої обов'язки новий кур'єр, потоптавши всі давні звичаї. Незабаром, допріжня назва розносної книжки зникла під новою наліпкою: „Швидка книжка М. Марченка, що з самих Великих-Перепічок“.

Проти номерів тих бумаг, що розліталися й губилися на-бігу, він попервах ставив хрестики, а згодом, почав сам розп'ясуватись.

Видимо, так і слід було чинити кожному порядному службовцеві, що поважав себе й свою установу. За посіяні бумага ніхто

й ніколи не згадував. Навпаки. Чим менше приносив т. Марченко бумажок якомусь завідувачеві, тим охотніше той ставив хвоста в книжці.

Микита тримав при собі власний свій велико - перепічанський кантор. (На лихо собі!). На ньому й важив він усі „за“ й „проти“, що самохіть повставали на полі нової його діяльності. Він почав розчаровуватись... Дійшовши ж певної вартости того, що писалося рукою й друкувалося на машинці, Микита безнадійно засумував. Казенна бумага доконечно позбулася в очах його своєї чарівної сили й повстала перед ним безсила й жалюгідна. Не варта ж вона була відтоді ні поваги, ні сумління...

Нікуди й ні для чого було поспішати. Погас вогонь в душі. Микита нехотя діставав з полиці призначену йому порцію паперів і надовго замикався з ними в швайдаровій кімнаті.

Кляузі, неприємні і загалом не варті доброго Микитино слова доповідні записки, прозьби, рапорти, заяви, протести, скарги та подання — негайно потрапляли до грубки. На важливих же й термінових він власною рукою писав резолюції.

І важко, розуміється, збагнути Микитину радість та обурення, коли він власними очима читав відповідь на своє „дозволити“, або різке „відмовити“. За дозвіл гаряче дячили й настирливо вимагали що - раз нового й нового дозволу. За відмовлення ж нещадно кляли й загрожували „Ка - Кю“.

— Точнісінько, як у Великих - Перепічках... Сумно порівнював Микита... Поки даєш — Іван Іванович, а покинув давати — раптом собачий син!..

Брав тоді Микита бумагу й зневажливо виводив на ній червоним олівцем:

„Та видайте вже йому тисяч п'ять. Хай не бузить!..“

А втім, служилося т. Марченкові не погано. Повага до нього, як найсправнішого службовця, зростала що - дня.

Ні нахил до громадської роботи, ні революційне минуле не загинули для Микити марно. Організаторша жінок доручила йому розповсюджувати проміж спеціалістів журнал „Комунарка“. І треба відзначити, журнал розходився надзвичайно кволо. Микита дивувався. На його думку, спецівським супругам навряд чи коли доводилося мати коштовніший подарунок од своїх чоловіків.

З часом, дійшла справа і до значків, і до членських внесків „Повітрофлоти“. По двох же місяцях служби т. Марченка обрали за члена редакційної колегії стінної газети „На гачок!..“

Ожив одразу Микита, піднісся духом і гаряче віддався творчій роботі. Зрадлива фортуна вдруге осміхнулася до його. Мов на долоні, бачив він перед собою широкий і славний путь громадського діяча.

Спеціалісти високої кваліфікації

Під покришкою республіканського блакитного неба все можливе, припустимо й немає нічого химерного. Так міркував молодий діяч. Чому б цій, стрепованій гомоном двох автобусів, столиці не стати йому замість безславно покинутих Великих - Перепічок?.. Серйозно. Там загубив, а тут знайшов. А хіба так не буває?..

Бумаги... Бумаги міг розносити хто завгодно — хоч би й... білий ведмідь, тільки не Микита... З його громадським навантаженням?.. Ви глузуєте?..

Так і велося. Велося й велося аж доти, поки не призначили нового начальника.

На події цій, однак, зупинятись не варто. Вона надто звичайна. Важно тут лише відмітити, що т. Марченко задовго до приїзду нового начальника набув собі портфеля жовтогарячого кольору. З держачком, двома замками і монограмою при боці. Як у всіх порядних спеціалістів та рахівників. І коли т. Нагорний, обдивившись портфеля, обурився на Микиту за те, що той чрезмірно дорого заплатив за його, земляк цілком резонно відповів йому:

— Ми, т. Нагорний, не такі багаті, щоб дозволяти собі розкіш витрачатись на дешеві речі... Розумієте?..

І тільки.

За поясненням значіння приїзду нового начальника, звертайтесь до останнього розділу. Без сумніву, новий начальник поважав солідні реформи.

РОЗДІЛ IV І ОСТАННІЙ

коротко розповідає закінчення службової кар'єри двох земляків і мимохідь підкреслює чудовий оптимізм одного з них.

Останнє слово завжди належало підсудному. Автор замовкає і вдумливо слухає т. Марченка. Матеріал, поданий в трьох попередніх розділах, до виправдання земляків не зовсім поважний. Можливо, Микитин лист до Нагорного додасть нових фактів до алібі двох друзів - земляків. Послухаємо.

„Земляче!

Я згодний з тобою. Правда на твоєму. Двісті п'ятдесят сім далеко легше діставати, ніж, допустимо, сорок два з копійками. Та й то добре, що хоч за молодшого реєстратора за загородку посадили, а могли ж і зовсім пугоннути... Щоб тобі?.. Посада секретаря сільради у нас не вільна. Хіба б за сторожа став при консервованій олійниці нашої кооперації?.. Мати кажуть, добре було, коли на вигоні стояли громадські гамазей. Чим, чим, а вже вахтером громада безпремінно настановила б тебе.

Гр. Яковенко

Передаю ж тобі дядьком Дмитром Полупаном три паляниці, рукав горішків і мало-мало ковбасного діла. Звиняй, коли малувато. Кажеш, проїв уже й останнього портфеля з монограмою?.. Шкода. А проте, духом не падай, бо на кому ж, як тільки не на реєстраторах уся конституція держиться?.. Хай там комусь іншому морочать голову, а не мені.

Я знаю. Доволі покуштував державної служби, активної роботи й стінної газети. Раз реєстратор, швайцар та кур'єр реб'ята свої, то й вся установа тепла. Це — закон.

Не хочеться навіть і говорити за спеціалістів високої кваліфікації. (Я не про тебе). Розкусив я їхню спецівську мудрість. Вони навмисне зробили наше времня надто вумним. А таких спеців і в нас на селі, хоч греблю гати.

„Я, каже, т. член колегії, піду з установи на увесь день, може й завтра на службу не прийду. Треба в Наркомземі погодити питання про відрахування з лісових прибутків до республіканського бюджету“. Звичайно, т. член колегії підводяться з-за столу та й кажуть: „Пожалуста, пожалуста, Валентин Миколайович, не стісняйтесь... Раз до республіканського бюджету, то кройте!..“ А я біжу до Раднаркому з пакетами й бачу: сидять мої Валентин Миколайович у Мироносицькому парку на ослоні, читають книжку й сміються. Біля них мадам у панчохах, а з боку цуценя на ланцюжку. Оце, думаю собі, наші Великі-Перепічки матимуть цього року хоч фершала на дві тисячі дворів, коли отак погоджуватимуть республіканський бюджет?.. З мадамою і цуценям.

Ти не забув т. Зело-Русапетова?.. Він там трохи одаль тебе в кабінеті сидів. Начальник якогось довгого, мов мотузка, відділу. Теж спеціаліст називається!.. Його питають на перевірці з української мови: „Ваше походження?..“ А він стримано, суворо так відповідає, хамлет: „Почтово-телеграфное. Двадцать лет почталіоном і десять лет в посилочном отделе служил“. Ті подивилися, подивилися на його, а далі й питають: „Як ви себе відчуваєте?.. Може жалієтесь на якийсь фізичний, чи психічний брак?“ „Так точно, відповідає Зело-Русапетов, маю брак: втрете жонатий на Катерині Володимировні — їй 28, а мені 57“... Йому махають рукою: „Ідіть, мовляв, товаришу, годі!.. Ви щирий українець...“ А він підійшов до дверей, повернувся, розгладив бороду та й каже: „Еще імею, товариші, за безпорочную службу мєндаль...“ „Яку саме?..“ Гукають з-за столу. „Бронзову, каже... В пам'ять трьохсотліття царствования дома Романових...“ Тут усі як зареочуть!.. Я відхилив двері. Чую — Русапетов бурмочить: „Вот окаянные петлюровцы! Всю Расею загадили, шток вы подохли!“

Спеціалісти високої кваліфікації

Та ти його добре знаєш — ще й досі голубий ґант з картуза не зійшов. Кличу я його на загальні збори колективу. Цього ж таки спеца, т. Зело-Русапєтова. Я тоді активно працював за делегата від нашої кур'єрської бражки. Кличу раз — сидить, кличу вдруге — сидить, я втретє — не піду й не піду, і в одну тобі шкуру — не хочу! Тоді я підійшов до столу, взяв його за руку та й кажу йому так, по-хорошому: „Коли, кажу, всі ми отак одвідуватимемо наші спільні збори, то навіщо ж нам професійні організації?.. Хто ж тоді захищатиме наші інтереси?.. До чого ж тоді було засновувати інститут делегатів?..“ Мовчить і знай на рахівниціх клацає. Я знов своєї: „Революція, кажу, вимагає од нас, пролетарів, дисципліни, свідомости й тривкості. Англійські тред-юніони...“ Словом, переказав йому все, що почув на лекціях т. Ройзмана. І знаєш, Федоре Павловичу, що він мені зробив?.. Взяв мене, пробач на слові, однією за спину, а другою за потилицю і ніс на руках аж до самісіньких дверей. А там двинув мене коліном по штаних і сказав: „У меня ведомость № 37 не готова, а ви мне, т. Марченков, пустяками голову морочите... Вон!..“ Я пішов. Власне, не пішов, а рачки поліз...

Ну, чому при мені куцачка мого рідного в той час не було?.. Комусь би з нас не жити в той момент...

Революція — пустячок?.. Пустячок, я тебе питаю?.. Одним словом — специ поштово-телеграфного походження... Де ви були, приміром, року 1918?..

Так, чи інакше, а нас мішалкою наладили, а вони служать і понині. А защо поспитати б хоч би й нового начальника?.. „Кур'єрам, каже, не покладено писать резолюцій. Для цього, каже, існує відповідний штатний контингент“. Добре, знаю, але що мені було робити?.. Я за тим штатним контингентом з розносною, а він од мене, мов собака од мух... Того ж таки Зело-Русапєтова не раз і не двічі з-за архивної шахви виволікав. Почує оце, що я захеканим хортом з бумагами мчуся, візьме, та й заховається або за шахву, або в убиральні навмисне замкнеться. А я, значить, дубій біля дверей, жди його?.. По дві години, личина, в убиральні висиджував. Повіриш, днів по три воловодюсь було, поки бумаг позбудує. Що, думаю, мені робити з вами?.. Між тим, бачу — діла важні, нагальні: там завод став, там село репетує за продподаток, там якийся бумтрест прибутків у казну не здає, а той аж бугаєм реве за добрим малахаєм. Сам знаєш наші державні ситуації? Не можна, думаю, так — треба щось робити. А робити нікому, а тут ще дачний сезон розпочався. (Я не про тебе — ти саме тоді відновлював важку індустрію у всесоюзному обсязі). Запрігся я сам. Стало

важко одному, швайцарового Льоньку присогласив. Удвох діло пішло хутчіше. Коли я на зборах або газету пишу, тоді Льонька деякі бумаги сам обмізгує. Найважні ж, до мене приносив. Так і працював, поки не вигнали.

Та нехай вже мене. А тебе за що?.. Велика біда, коли перенавантажена людина актив пасивом назвала або баласт з балансом переплутала?.. На практиці всього трапляється. Не дурно ж сказано, що на помилках своїх ми вчимося і вони корисні нам.

Тепер, як кажуть, за себе напишу. Живу я, можна сказати, так що й не зовсім пагано. Ну, конешно, не так, як у столиці, а проте, жити можна. Найнявся до кооперативу й збираю крашанки по слободі. Роботаю од сотні. Назбирав сотню і так далі — гони два злотих, бо загубиш, каперація!.. На цьому тижні три з половиною загнав. Іноді, правда, і збитки несучу. Не навчився ще як слід у яйцях розбиратись. А бабочки наші, знаєш, які?.. Прямо з-під квочки претъ, анахтемська личина!..

А так нічого.

Ти говорив, т. Нагорний, що я марно потратив гроші. А я тобі знов кажу, що портфель і в хазяйстві річ не зайва. Я ним тепер крашанки збираю. Вистругав, чуєш, чотири розтопірки, приладнав, як слід — і кошик на могилу сідай... Чорно!

По-дурному, виходить, плакав я той раз. То мої мати вернулися тоді ж таки, як одвідати приїздили мене, і прихопили з собою портфеля. Бачить стара: торбочка, з держачком — дай візьму, на віщо вона Микиті?.. А їм таки ні в чому було держати квасолі на горищі. І візьми стара, а тепер і мені, мов нахідка...

У неділю Анісифор Лопушків — знаєш, кривий?.. з гармошкою, Грачення з балабайкою, а я з портфелем, — ну, брат, закройся!.. Як пройдемось вулицею, держись хахли!.. А в сільбуді, що витворюємо?!

Прощавай. Не сумуй і не нарікай на долю. Роби так, як я — пошли її, анахтемську, під три чорти...

Не вистачить буває шамовки, пиши. Замість самоохорони, ми засновуємо тут (це між нами) одну дуже симпатичну гарнізацію. Що-що, а сало буде. Звісно, де сало, там і ковбаси. Пиши і не нервуй.

.....

М. БАГДАНОВИЧ

ПУГАЧ

Загорілись кров'ю очі. Ось злітає
з темних сосон гук і сміху, й туги,
і далеко голос той лунає,
і луна відгукується вдруге.

І, лякаючись, кінця чекаєш ночі.
Все здається: встав лісун великий, —
червоніють, відбивають кров'ю очі,
не змовкає сміх, глухий і дикий.

ОЗЕРО

В темнім келісі глибокім
плеще й піниться вино;
хмелем світлим і холодним
коливається воно.

І п'яніють буйні лози,
і шумить високий бір,
а в душі не замовкає
струн веселих перебір.

* * *

Мудрої мови
мед золотистий,
липець пахучий —
нам до сподоби.

Але ще більше
серце чарує
мед своїм хмелем,
світлим, солодким.

Перекл. М. Драй - Хмара

З СУЧАСНОЇ БІЛОРУСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

I

ЯКУБ КОЛАС

ВОРОГАМ

Ще не зотлів у полі дріт колючий,
Огидний слід руїни та війни,
І ще по могилах буяють бур'яни,
Де тисячі голів лягло в кривавій бучі;
Не вирівнялись ще накопанії кручі
І не засіяно розложисті дерни.

А ви, льокаї ненажерного Ваала
Вже знову гострите закручені дзюби,
Із уст запінених слинявляться клятьби:
Вам треба крові, ще її проллято мало;

Рожном в горлянці вам братерство
наше стало,
Де владарі — самі недавнії раби.
Ну, що ж, брехню й хабар пускайте
в хід старанно,
Нацьковуйте на нас собачі зграї зрад:

Розгону волі вам не спрямувать назад, —
Він шириться, безмежний, безнастанний,
У порох він стирає всі кайдани,
Щоб інший заснувать, новий закон і лад.

З пісень гарбаря

ЦІШКА ГАРТНИ

II

З ПІСЕНЬ ГАРБАРЯ

(Фрагменти)

Гей, не томіться ви, руки,
Ноги, покиньте дрижать!
Стільки в майбутньому муки
Ще доведеться прийнять...
Гнися ж ти, витяжко, гнися,
Сили, брат, більше давай!
Стій над столом, не хилися,
Часу не трать і не гай.

Шоргай, собачко¹⁾, поволі,
Шкіру поважно скреби,
Нам не позбутись недолі,
Що ти собі не роби.

Гей, ні на що не дивися,
Ока нічим не блазнуй!
Тут бо і шлях твій розкрився,
Стій же, браток, і працєю.
Дня хоч не бачиш і ночі,
Плечі хай корчить, щемить,
Піт заливає хай очі —
Треба робить і робить.

Шоргай, собачко, поволі,
Шкіру поважно скреби,
Нам не позбутись недолі,
Що ти собі не роби.

Треба робить, як потрібно
День - у - день голод стомить
Чорним кавалочком хлібним,
Треба робити, щоб жить.
Доти робить, доки сили
Нас не покинуть тримать,
Кров не застигне у жилах,
Серце не кине вдарять.

Шоргай, собачко, поволі,
Шкіру поважно скреби,
Нам не позбутись недолі,
Що ти собі не роби.

.....

¹⁾ Скребло до шкіри, що його вживають гарбарі.

Анатоль Вольни

Не здавайся, гарбар,
Ти за працею, гей,
І на щастя прихід
Не заплюшуй очей!
 Пісню вільну співай,
 Чи задуха, чи дим,
 Хай надія твоя
 Квітне квітом ясним.
Бо де сила живе,
Де робота кипить —
Долі кращої там
І насіння лежить.
 Йому мукою сам
 Ти готуєш ґрунти,
 Сам і сієш його
 В землю зорану ти...
Не здавайся, гарбар,
Ти у праці своїй,
Ґрунт ти пильно готуй,
Й в ньому щастя, брат, сій!

.....

III

АНАТОЛЬ ВОЛЬНИ

МИКОЛКА

Хіба ж
 це
 коли
 забудеться?
Хіба ж заросте
 бур'яном
 шлях там,
Де розбещеною
 польською
 блудницею
Мужика
 катувала
 шляхта?...
Єх, Миколко з Гродненських гонів.
Одгримів час гармат... пройшов...

Миколка

Тих днів буремна погоня
Коли принесеться знов?

Ми зустрілись на простих законах,
Комсомольці двадцятого року
В штурмових більшовицьких колонах
Третього взводу, першої роти.

Ми зустрілись у сільській околиці,
Разом навіть у розвідку йшли.

Ти і я — ми були комсомольці,
З Білорусі обидва були.

Ну, і от подружилися раптом,
Дружбу ту аж до смерти звязали ми,
У розстрільні обвітрені разом,
Гартували в іспиті полум'яному.

Тямлю вечір з тінями різьбленими,
Пан тіснів поріділу рать.

Верст із тридцять зробили за день,
І село довелось з бою брать.

У той вечір замовкли гармати,
В синій шолом вдяглася земля...

Ми пішли у селянські хати

Тихо глянуть на триб життя.

А в селі все дзвеніла „жалійка“¹⁾,

Мов розстрільна за ним не лягла...

Та чомусь та журба — лиходійка

Кучерява у серце текла.

Ех, Миколко, бо ми, з диму, бурі,
З смутком, смутком разом блукали.

Наші села й хати понурі

Визволення з надривом чекали.

— Ех, рятуймо той край, що з суглинками, —

Білорусь, край стриножних піль! —

Ти сказав, і, здається, сльозинками

Збіг з очей твоїх журний біль.

Але, може, мені тільки здалося...

Ну, звичайно, буває, що вирветься,

Бо такий хмельовий був той вечір

І хатки так лучинили щиро.

Тр-р-ри-во-га! —

Раптом заревли гармати...

¹⁾ Сопілка.

Анатоль Вольни

Тр - р - ри - во - га !!!

Серцем забив кулемет.

Десь „ур - ра - а!“ занялося загравою

І командував взводний:

— Вперед!

Миколка рідний, з рідних гонів,

Рвонувся наступати перший,—

З гарячим серцем бойцям в шоломах

Не стримати в удилах серця.

Миколка з перших — першим бився:

Розстрільну ззаду ген покинув,

В розстрільні гомін:— Ач, сказився,

Зарвався хлопець — значить, згинув.

Не зрозуміти було і друзям,

Чого один поліз вперед він.

Ех, коб повідати, сказати їм,

Що хлопець Білорусь угледів.

На перевірці, як вдух вже пламіль...

Миколка з тими, що впали в герці.

З гарячим серцем боець в шоломі —

В удилах він не стримав серця.

Схили ж прапори, рать комуни,

Він Білорусі — не вгледів більше!

Не чув він, мертвий, і того глуму,

Що пан чинив над ним зловтішний...

.....

Хіба ж

це

коли

забудеться?

Хіба ж заросте

бур'яном

шлях там,

Де розбещеною

польською

блудницею

Мужика

катувала

шляхта?

З білоруської переклав І. Ю. К.

Л. ПЕРВОМАЙСЬКИЙ

ОКОЛИЦІ¹⁾

Роман

ЧАСТИНА ПЕРША

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

19

Марфуша зайшла в тупик.

Вона взялася знайти дружину Тихону Амосовичу, але в Пустограді знайти її не могла. Це вона знала і тому навіть не пробувала шукати, розсудивши цілком правдиво, що Тихін Амосович пустоградських жінок і сам усіх знає, і коли б котра з них до вподоби була йому, він би не звертався до когось за допомогою.

Ясно, треба було шукати на стороні, де в іншому місті. В цьому був вихід.

Петро Павлович мусив не знати про участь Марфуші в одруженні Тихона Амосовича.

Він дотримувався думки, що одруження єсть справа цілком особиста, що поради сторонніх людей тут не лише зайві, але й шкідливі (не так для того, кого радять, як для того, хто радить... Порадиш йому одружитись, а житиме нещасливо, весь свій вік тебе буде клясти. Краще й не радити).

Отже, треба було знайти важливу причину для того, щоб виїхати до іншого місця. Іншим містом мало бути те, де народилась Марфуша й де проживали її батько - мати — містечко Глухе.

У Глухому, думала Марфуша, знайти підходящу жінку буде не важко.

Не відкладаючи справи, вона під'їхала до Петра Павловича, завела розмову здалека про життя, про молодість, про те, як вони побралися, про царство їм небесне, Петра Павловича родителів...

Відділя течія розмови звернула до її батьків.

¹⁾ Дивись Гарт ч. 4—5.

Л. Первомайський

— Давно вже я мами не бачила, — хитаючи головою, зідхнула Марфуша, — мабуть, посивіли вже...

— Не дуже й давно, — відповів Петро Павлович, що трохи менш лірично настроєний був і абсолютно не визнавав поетизації буденних явищ. — Два роки всього... Та й не має двох років — на спаса тільки буде. А сивіти їм вже далі нікуди і так голову наче сметаною обито...

— Два роки! — Сплеснула руками Марфуша і на її повному рум'яному обличчі, в її маленьких очах з'явилися непідроблені здивування й жаль. А час як швидко йде... Я думала ще й року немає.

Вона замовкла, вичікуючи слушної хвилини, щоб далі продовжувати свій наступ.

Петро Павлович сидів коло розчиненого вікна й дивився як Льонька й Сонька, накресливши паличкою на землі класа, стрибали на одній нозі. Льонька саме перестрибував „пекло“, а Сонька напружено стежила за ним.

— Зрадив! Зрадив! — пронизливо заверещала вона, помітивши, що Льонька став ногою на ризку. — Зрадив!

Льонька меланхолійно вийшов з „пекла“.

— Ну, стрибай ти.

Сонька кинула черепок в якусь клітину класа і приготувалась стрибати.

Льонька розкопував поклади в носі.

— Не колупайся! — крикнув йому з вікна Петро Павлович таким громовим басом, що волосся на його ж голові заворушилося з переляку.

З переляку зрадила й Сонька. Вона вже переходила до раю, коли разом стала на обидві ноги.

Петро Павлович одвернувся од вікна.

— Дітки! — роздратовано заворушив він вухами. — Де вони такі й беруться?! Інші діти граються по людському, а у тебе тільки в носі колупають...

— Чого ж у мене? Вони мої такі, як і твої, а ти тільки й знаєш, що на них гримати... Другий батько подумав би про те, як їх виховати, а в нас все на матір...

— Ну, а що ж тобі робити?

— А в мене, думаєш, роботи немає? Зранку до вечора товчешся, як отой Марко проклятий, а як управишся, так рада, що лягти можна. А тут ще діти...

— Ну то й що, було б не родити.

— Хто б говорив, Петю? Було б... Я хіба скажуся? Боронь боже, хіба я не люблю дітей... Тільки обридає — день-крізь-день:

Околиці

хата, корови, гиндики, діти... Льонька носа розбив, Сонька вразила ногу, Васюні треба сорочечку чисту... Знаєш, Петю, я б поїхала до мами на день-другий?!

Ах, як не любить цих скарг Петро Павлович! Він згодний зробити все, щоб не чути їх.

— Їдь, хіба я що кажу... Тільки хто ж тут хазяйнуватиме?

Марфуша й це передбачила.

— А Оришка? Я дітей з собою візьму, а вона тобі і зварить, і догляне.

— Ну, їдь.

Марфуша вдячно глянула на Петра Павловича. Вона зовсім не чекала, що дозвіл поїхати до матери їй вдасться так легко дістати. Правда, лишалося ще просити грошей, але це зробити було вже не так важко.

20

Тихін Амосович і Марфуша стали готуватися і приготування їхнє йшло майже в одній площині.

Тихін Амосович замовив собі новий синій костюм. Саме сукно коштувало не дешево, а ще кравець заломив неймовірну суму грошей за пошиття... Тихін Амосович морщився, торгувався, а все-таки костюма довелося замовляти. Як-не-як, а вигляд треба мати гарний.

Марфуша також замовила собі нову сукню, сіру у синеньких смужках... Кравчиха шила її вдома у Марфуші.

Зранку помешкання сповнювалося стукотінням швацької машинки, розгубленою біготнею Марфуші і криком:

— Льонько, іди доглянь Васю!

— Паць - паць - паць - паць!

— Сонька, витри ніс!

— Тіпу - тіпу - тіпу - тіп - ті - і - іп!

— Що ви кажете, Григоровно?

— Васінька, може ти вип'єш моні?

Кравчиха Григоровна, окрім Марфушиної сукні, шила ще костюмчики дітям. Після довгої семейної наради, вирішили шити всім однакові: синенькі штанці хлопцям і спідничку Сонці й усім білі блузки з одкидними матроськими комірцями.

— А шапочки я замовлю сам, — сказав Петро Павлович.

У неділю він забрав дітей і пішов до шапошника Перельсона знимати мірки.

Від усіх останніх шапошників Пустограду Перельсон відрізнявся тим, що з неможливого матеріалу виробляв чудесні кашкети,

Л. Первوماйський

брилики, шапки. Правда, чудесність його виробів була ілюзорна й усі це прекрасно знали, але дешевизна приваблювала замовців і вони замовляли собі кашкети з перелицьованого шевйоту та гвардійського сукна на мусліновій підбивці з старих блузок та спідниць. Перельсон і сам знав ціну своїх виробів.

— Без претенсій, — заявляв він, — по Сенці й шапка... За хороші гроші і товар хороший, а у вас хіба гроші? Копійки!

У Перельсона Петро Павлович застав Тихона Амосовича. Той теж прийшов замовляти собі кашкета. Власне, не замовляти. Він приніс свій старий піджак і торгувався з Перельсоном за ціну.

— П'ятнадцять карбованців, Перельсон, — така була ціна піджакові Тихона Амосовича.

— За що? — не одриваючись від машини, спитав Перельсон.

— За піджак...

— За одню дірку?

— Добра тобі дірка... Він мені самому двадцять п'ять вартий.

— З штанами? І скільки ви його носили? Три карбованці...

— Дайте десятку...

— Три карбованці...

— От вредний єврей!

Перельсон схопився од машинки.

— Вредний єврей? Перельсон вредний єврей! А скажіть, будь ласка, що я з вашої дірки зроблю? Ви думаєте куражки, а я думаю — нічого не думаю... Оце у вас зветься піджак? Дивіться, Петре Павловичу, оце в нього зветься піджак...

Перельсон ткнув під ніс Петрові Павловичу протертий на ліктях піджак. Петро Павлович затулив двома пальцями носа і заплющив очі, наче збирався поринати, але ріки не було й близько, просто від піджака дхнуло мішаниною тютюну і нафталіну, пересипався від моли...

Льонька, Сонька і навіть найменший Васька засміялися, дивлячись на батька.

Тихін Амосович вирвав у Перельсона піджак, загорнув його в газету і намірився йти.

— Він ще правий! — зірвався з місця Перельсон, що встиг уже сісти за машинку і вистрочити козирка. — З його піджака я зроблю три куражки, за куражку візьму по карбованцю двадцять, а йому заплати за всю дірку десять... Знаєте що? Даю два карбованці і вам куражку з вашого матеріалу...

Тихону Амосовичу цього тільки й треба було. Він знав ціну своєму піджакові. Він так і намірювався віддати його за два-три карбованці, але така вже натура Тихона Амосовича, що він не може

Околиці

не бажати більшого, коли навіть бажання це неможливе: а може вдасться? А може, Перельсон дурень і дасть не п'ятнадцять, не десять, а п'ять? Все може бути. Усе треба передбачити. Битися треба за кожну можливість... Е, та хіба ви не знаєте Тихона Амосовича?!

Петро Павлович пояснював Перельсону, яких йому шапочок, треба для дітей.

— Ви б підждали мене,— повернувся він до Тихона Амосовича,— підемо разом...

Тихону Амосовичу неприємно залишитися після всього, що було, в майстерні, але йому й незручно відмовити...

Петро Павлович! Добре йому зараз в душі сміятися над ним, Тихоном Амосовичем... йому карбованець — раз плюнути, а Тихону Амосовичу... Господи, як же б'ється людина за карбованець і мусять іще боятись чужого глузування!

— Матросочки,— продовжував Петро Павлович,— з ленточками...

Перельсон кивнув головою. Він розуміє. Йому не треба пояснювати...

— І скільки здерете за все?

— Вже й здеру? Кому-кому, а вам би не слід було балакати... Ми ж таки свої люди, не посваримось.

Перельсон на хвилинку перекинув погляд на Тихона Амосовича, наче хотів сказати йому: з людьми й по-людському... От розбійник! Десять карбованців?!

21

Виходили з Перельсонової майстерні — спочатку діти, потім Петро Павлович, а ззаду плентався Тихін Амосович.

— З неділі Марфуша до родичів їде. Сьогодні на базар ходила, хрукти купувати... Ходімте до нас, мабуть, варення свіженьке є.

Діти побігли вперед.

Тихін Амосович мовчки йшов поруч Петра Павловича. Він почував себе відданим на катування. Йому б легше було, коли б Петро Павлович одверто поглузував з його скнарости, а то говорить людина з тобою, наче нічого й не сталося, однаковим голосом, а на справді повна зневаги до тебе, прийде додому, залишиться наодинці з Марфушою і розкаже їй:

— А Тихін Амосович отакій виходить скнарий...

І вже на третій чи на п'ятий день, коли прийде Тихін Амосович у п'ятисотку грати, — Марфуша не так, як завжди, дивитиметься на нього, подаючи морелевого або малинового варення, а з якоюсь ехидною усмішечкою.

Л. Первомайський

— Кушайте, Тихоне Амосовичу. Ви ж чоловік нежонатий, у вас такого нема... От як оженитесь, тоді-і-і...—і вона так яхидно протягне оце „тоді“, що зразу ясно стане, що вона думає. Ого! Що б же їй іще думати, як не те, що в Тихона Амосовича й після одружіння не буде ні морелевого, ні малинового ні вишневого варення, бо ж Тихін Амосович скнарий... Хі-хі!

Та коли б тільки це!

Коли б тільки Петро Павлович та Марфуша.

Про це взнає й Микола Григорович, отой „козак“ у білих штаних... Той просто першого чи п'ятнадцятого, запрошуючи в „Бава-рію“, прогремить:

— Вип'ємо дюжину, козаче? Чи ти в ощадну касу понесеш? Ко-озак! Пішли, Федько?!

Отакими думками терзаючись, Тихін Амосович ішов і не чув, що казав йому Петро Павлович. Дивна натура була в Тихона Амосовича. Його внутрішній психічний стан моментально відбивався в нього — не на обличчі — на краватці... Був він у прекрасному рівному, бадьорому настрої — краватка лежала рівно на вишиваній сорочці, наче пришита до неї; настроїй підвищувався — Тихону Амосовичу ставало весело — краватка якимсь майже непомітним зломом виказувала цю зміну в його настрої; так само, як в інших барометром настрою буває кашкет, так у нього цим барометром була краватка і тепер вона висіла безсило, охляло, наче не її так старано вив'язано було зранку і приколото до сорочки... Тепер і шпилька десь зникла, краватка теліпалася двома сумними хвостиками, символічно змальовуючи розбрат, що панував у його думках.

22

Дві цеглини поставлено біля ганку. Між цеглинами палають дрова. На цеглина стоїть закіпчена мідяниця, а в ній булькоче, кипить вишневе варення... Дим і пара за вітром летять у вікна. Марфуша сидить на низенькому стільчику й ложечкою знімає рожеву пінку з варення на блюдечко. Лянька, Сонька й Вася, що вже прибігли додому, з окрайцями хліба очікують на ту пінку і кричать, коли одному достається швидше, ніж іншим. Марфуша на них не зважає: Її улюбленець — Лянька й Ляньці першому. Потім уже Васі, бо він батьківський улюбленець, а Соньці — на останнє, бо вона не є нічиєю улюбленкою.

— Здрастуйте, Марфушо! — Вітається Тихін Амосович, а Петро Павлович підхоплює Васю на руки і цілує його в забруджену липкою піною вишневого варення щічку.

Околиці

— Здрастуйте, Тихоне Амосовичу... Сідайте. Як поживаєте?
Тихін Амосович сідає на ганку і відповідає.

— Живемо, спасибі, нічого собі.

Йому приємно розмовляти з Марфушою. Між ними двома таємниця. Це надає якогось особливого обарвлення їхнім взаєминам. Інтимности, начеб-то. Правда, ще приємніше було б, коли б Петро Павлович не був свідком торгуванням в майстерні Перельсона. Він неодмінно розповість про це Марфуші...

— А я цими днями в Глухе їду... — Наче нехотя, кидає Марфуша.

О! Між ними відчувається нікому непомітна близість. Тихін Амосович у тембрі її голосу, у виразі її обличчя відчуває намірену байдужість... Так і треба. Це від того, що йому не байдуже знати куди вона їде. Вона натиснула на Глухе, значить його дружина буде з Глухого... Чого ж? Хай буде з Глухого, аби по душі прийшлася.

— Надовго?

— Та на тиждень, може, а може й менше, — відповідає Марфуша й кидає погляд на Тихона Амосовича. Погляд цей мусить значити: „А може й на більше. Все залежить від обставин, тільки ви не сумнівайтесь — все буде гаразд, я для вас постараюсь“.

— Щасливої вам дороги, — каже Тихін Амосович і в думці додає: — „хай вам бог щастить“, — а Марфуша цю думку відчуває.

— От що я вас хотіла просити, Тихоне Амосовичу, — каже вона, — моему Петі тут скучно самому буде, так ви в нас ночуйте...

Петро Павлович прислухається.

Починається стара історія... Марфуша боїться його самого залишити. Ревнує! Та ще й Орина весь час буде в хаті... Навіть до Орини ревнує! От жінчина так жінчина, вона ладна ревнувати його й до своєї старої спідниці... Нічого, Марфуша, якось обдуримо тебе, коли схочемо, — думає Петро Павлович і приєднується до Марфушиного прохання.

— А справді, Тихоне Амосовичу? Га? Ми з вами тут по холостяцькому... Хай вона там собі до мами їде, а ми дівчат у хату й пошла гулять! Га? Ха-ха-ха!

— Хе-хе-хе, — піддакує Тихін Амосович. — А коли ж ви їдете, Марфуша?

— Мабуть, у середу... Петре Павловичу, а шапочки?

— Замовив, — кидає Петро Павлович. Він грається з Васею. — На вівторок на вечір будуть готові... Ах ти ж карапуз! Ах ти ж бутуз, ах ти ж... Ах ти ж... — Петро Павлович захоплено шукає ще слова, щоб закінчувалось на „уз“, нарешті випалює. — Ах ти ж... червоний туз! — і сам задоволено сміється...

Л. Первомайський

— Ну і скільки з тебе зідрали?

— Я ще не торгувався... — Вдавано спокійно відповідає Петро Павлович. Він знає, що може ховатися за таким запитанням.

— І так завжди, — вже до Тихона Амосовича звертається Марфуша. — Ніколи не умовиться, а як зроблять роботу, деруть з нього скільки схочуть... Людські чоловіки торгуються за копійку, а йому все ні по чому...

Тихін Амосович остаточно задоволений. Йому нічого боятися втратити свою заласність в очах Марфуші. Вона не вбачить в його вчинкові скнарости. Та й Петро Павлович тепер вже напевне нічого про це не розказуватиме.

— Ну й хай собі людські торгуються, а я знаю, з ким діло маю — з мене Перельсон не здерє... Правда, Васю? Кажі!

— Плавда, — каже Вася і підскакує на батьківських колінах. — Не зделе...

На цей раз сміється навіть Марфуша.

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

23

Обідав Тихін Амосович у Петра Павловича, після обіду пив чай і грав у п'ятисотку. По тому пішов до себе. Уже вечоріло. Газета лежала на столі, принесли, як його не було. Він розгорнув її, пробіг очима по шпальтах і, згорнувши, поклав знову на стіл. У номері не було фейлетона Остапа Вишні, а починати з чогось іншого читати не хотілося. Зайшла Тетяна Гавриловна, стала, біля дверей і сказала:

— А ви мені сьогодні знов таки снилися... Будто вже десять годин, а ви на роботу не йдете... Я й заходю до вас, і-і-і, господи боже мій! — А ви лежите на ліжкові і горло в вас перерізане, а кров! кров так і летється, летється, летється...

Тихін Амосович зіскочив з місця.

— І завжди вам чорт батька зна які дурацькі сні верзуться!

— Чого ж? — образилася Тетяна Гаврилівна. — І зовсім не дурацькі... А кров — це прибавлення семейства.

— Тьфу, — плюнув Тихін Амосович і вибіг з хати.

І завжди так. Який би не був гарний настрій, Тетяна Гаврилівна зіпсує його своїми снами. Кожної ночі їй що-небудь сниться. Як не те, так інше. Як не Тихона Амосовича ріжуть, так Тихін Амосович когось ріже... Навіжена якась... Ходячий сон! У неї в хаті на столику, під образами лежить євангеліє і „сонник“: євангеліє читає ввечорі, а „сонник“ зранку, от воно в голові й плутається.

Околиці

Тихін Амосович пішов ходити по місту. Шумних вулиць він не любив, так і пішов провулками та заковулками, — аби ходити... Не дуже часто, але траплялося часом, що йому хотілося бути десь самому, одлюдно, думати свої думки, обмірковувати свої справи... І так чи інак, навіть коли б не Тетяна Гаврилівна з своїм сном, він пішов би сьогодні блукати завулками...

Злість на Тетяну Гаврилівну минала.

Ішов, не поспішаючи, між двома рядами низеньких будиночків, обнесених парканами, мимоволі зазирає у розчинені вікна, бачив в одному велика сем'я сиділа за столом, а може й гості, сиділи й розмовляли, сміялися... У другому будинку над вікном схилилася дівчина і дивилася на дорогу...

Дорога погасала — сонячні відблиски бігли на захід і впали за обрій наздогін сонцю...

Дівчина дивилася на дорогу... До вікна підійшов сивий старик і став щось казати дівчині.

— Мабуть батько, — подумав Тихін Амосович, проходячи мимо і ще подумав, що й він буде стариком і може так само біля вікна розмовлятиме з своєю дочкою...

Стопився.

Сів біля воріт веселого будиночку на стовпчику відпочити. Посидів кілька хвилин і хотів йти вже далі. Підвівся, подивився знов на веселий будиночок, що так упав у вічі — на розі табличка і білим напис: „Закопанська вулиця, буд. Роговенкової“.

Отут живе Орина.

Зразу ж прийшов до пам'яті ліс, столочена трава на галявинці. Краскою взялося обличчя і, посміхаючись одними губами, Тихін Амосович зайшов у двір.

Орина зустріла його від несподіванки зніяковівши, але видно було зраділа і від радості розгубилась, не знала, як його прийняти, де посадити. В неї тримтіли від хвилювання руки і голос звучав неприємно натягнуто.

— Ви не турбуйтеся, Орино, — сказав Тихін Амосович, — я на хвилинку... Зайшов, гуляючи.

— Уже й на хвилинку! Сідайте, я вас так швидко не відпущу. Може, чаю вип'єте? — І, не чекаючи відповіді, вийшла з хати наставляти самовара.

Тихін Амосович залишився на самоті. Він роздивлявся на Оринину кімнату і дивувався, як усе в ній було на своєму місці. Речей було небагато. Стояло в кутку ліжко, вкрите червоною, ватяною ковдрою, над ліжком висіла олеографія „Авраам омиває ноги трьом ангелам“. (Три ангели з великими гусячими крилами за спиною

Л. Первوماйський

сиділи під деревом, а Авраам мив одному ліву ногу з емалірованої миски і зазірав у вічі. Авраамова дружина Сара виглядала з дверей). На підлозі біля ліжка лежала зшита з різнокольорових шматочків простілка, стіл стояв біля вікна, вікно було заставлено квітками в глиняних горшечках, обгорнутих кольоровим папером, ще один стіл стояв у кутку, накритий ветхою скатіркою. З-під нього видно було якісь кошики й коробки. На стінах, крім олеографії із Авраамом, висіли ще малюнки в більшості вирізані з різних ілюстрованих журналів. Образів у кімнаті не було. Натомість у кутку висів пучок сухих трав і квітів... Все це було в надзвичайному порядку і пасувало одне до одного. І так само, як з пісні не можна викинути слова, щоб не порушити її змістової й ритмічної цілості, так само й тут здавалося треба було зняти зі стіни „Авраама“ або горшечок з квітами з вікна, щоб кімната разом спорожніла.

24

Зайшла Орина. Вона вже помітно заспокоїлася і говорила рівним глибоким голосом:

— От і моя хата гостей діждалася... Чого ж ви картуза в руках держите? Давайте його сюди.

Тихін Амосович намагався не дивитися їй в очі. Він уже жалкував, що зайшов до неї, було трохи неприємно і вже не хотів, як перед фірткою, а боявся повторення близости.

— Чого ж ви мовчите? От гість! Може, лампу запалити?

Тихін Амосович замахав руками.

— Не треба, не треба... Дуже прохаю! От як би вікно одчинити, душно в вас...

Орина підійшла одчиняти вікно.

— Дуже мабуть вам скучно, — сказала вона, — коли до мене рішились прийти. До мене ніхто не приходить...

— Чого ж? Не скучно... А хіба ви не така, як усі?

Тихін Амосович думав про те, що Орина не дурна і розуміє своє становище і його становище й від того йому було ніяково. Він би краще мав справу з дурненькою якоюсь, а ця розуміла кожний його крок, кожне неказане слово, кожне невисловлене прохання.

— Любите хіба поночі сидіти? — раптово сказала Орина, — чи, може, зо мною тільки так? Неприємне в мене обличчя... Я сама на себе в дзеркало дивитися не люблю... В мене й дзеркала через те немає.

Тихін Амосович ще раніше помітив це. Але тепер йому було байдуже. Він образився.

— Я піду, Орино, коли ви так зо мною говоритимете, — підвівся Тихін Амосович.

— Сідайте. Нікуди ви не підете. Я знаю.

Дійсно, Тихін Амосович і не збирався уходити. Він навіть злякався, коли сказав про це.

Орина вийшла і вернулася з самоваром.

— Будемо чаювати. Скидайте піджака, Тихоне Амосовичу. Чого? Скидайте, будьте як у себе дома. Вам краще буде і мені приємніше... Ви як любите: в прикуску чи так?

— Все одно, Орина...

— Якби все одно, так лазили б у вікно, а то в двері ходять, Тихоне Амосовичу! — І Орина поклала йому в склянку дві грудочки цукру, налила чаю собі і сіла близько Тихона Амосовича. Він колотив ложечкою у склянці й мовчав. Було темно. Співав самовар і в піддувалі тліло кілька вуглинок.

— Тихоне Амосовичу, — майже прошепотіла Орина, — ви людиною будьте... Ви не бійтеся, я розумію, я вас не хочу звязати... Я по-людському. Тільки скажете слово і я забуду — не підійду до вас і близько, тільки ви не обманюйте мене і сами — не бійтеся... Тихоне Амосовичу! — з благанням тихенько крикнула вона, бо Тихін Амосович все ще мовчав і колотив ложечкою чай у склянці.

Орина встала, пройшлася по кімнаті і вернулася до столу.

— Тихоне, я ж знаю, чого ви прийшли...

Вона наступила йому на ногу й притиснула. Тихін Амосович скрикнув од болю.

Орина нахилилася до його обличчя, гарячими сухими губами найшла його губи і не поцілувала — зубами вгризлася.

Тихін Амосович, важко дишучи, відштовхнув її.

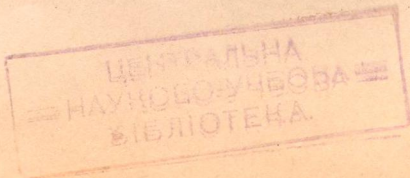
— Божевільна баба! — прошипів він і став у темряві шукати свого кашкета.

— Ось він, — якось тихо й несподівано спокійно підійшла до нього Орина. — Йдете? — І раптом засміялася, наче впала з столу склянка і розколота покотилася по підлозі. — Не підете! Ха-ха...

Тихін Амосович кинув кашкет і з злістю схопив її за руки.

Тетяна Гаврилівна відклала на бік євангеліє, зсунула окуляри на лоба й подивилася на годинника. Було вже більше одинадцяти.

— Загулявся мій Тихін Амосович, — подумала вона, встала, зняла окуляри зовсім і підійшла до годинника. Підтягнувши гирки, випила води й стала перед образами молитись. Молилася довго,

Л. Первомайський

ставала навколішки, христилася дрібненьким квапливим хрестом, наче намагалася найбільше хрестів покласти, найбільше поклонів ударити.

Образами було заставлено увесь куток і впродовж усю стіну над ліжком. Були нові свіжого письма, ще блищали лаком; були й давнішні, писані на товстих дошках, без оправ, без риз — засиджені мухами; були, нарешті, зовсім древні почорнілі густо, так що лише рука або чоло виднілося з-під товстого шару мушиного посліду.

Тетяна Гаврилівна поклала останній хрест, востаннє вклонилася, зідхнула й встала з колін.

Тихона Амосовича все ще не було.

Вона взяла євангеліє і поклала на столик перед образами, поправила поплавець у лямпаді, підлила оливки і замість євангелія взяла з столика сонника.

Розкрила „на випадок“, випало на сторінці тридцять п'ятій: „Коли сниться кавунове лушпиння і лушпиння дині, бути неприємності невеликій, але коли між лушпинням побачите уві сні не надкусану скибку кавуна чи дині — ваше щастя: маленька неприємність закінчиться для вас радісно“.

Тетяна Гаврилівна подумала над кавуновим лушпинням, прислухалася, — здалося, що Тихін Амосович стукає у вікно, але нічого не чути було. Тоді вона закрила сонник, поклала його собі під подушку і стала швидко роздягатись. За хвилинку вона вже погасила лампу і ворочалася в ліжку.

Їй здавалось, що вона й не почала дрімати, коли почувся знайомий стук двома пальцями у віконце. Накинула на плечі ковдру і пішла відчиняти.

— Це ви, Тихоне Амосовичу? — запитала, не одчиняючи дверей.

— Я-я, Тетяно Гаврилівно...

Тетяна Гаврилівна одчинила двері — в темні сінця впало передранкове сіре світло.

— Та воно й світ уже! — скрикнула вона. — Де ж це ви були, Тихоне Амосовичу?

— Загулявся з товаришами, — стомлено відповів Тихін Амосович, — ви не лягайте, я тільки переодягнуся, бо вже на роботу пора йти, дайте чого-небудь поїсти...

— Зараз, зараз... Тільки ви поодчиняйте віконниці.

Тихін Амосович пішов відчиняти віконниці, а коли повернувся до помешкання, Тетяна Гаврилівна була вже одягнена і ставила йому на стіл холодну вечерю. Тихін Амосович умився і сів до столу їсти.

— Оце так загулявся! — похитала головою Тетяна Гаврилівна. — Як ви й на роботі стоятимете? А мені оце сон снівся... Ціла купа

Околиці

кавунового лушпиння, а я риюся в ньому й шукаю, може де ціла скибка знайдеться. Так і не знайшла... Мабуть, буде невелика неприємність.

Тихін Амосович нічого їй не відповів і вона вийшла з кімнати.

У передранковій тиші густо й гулко прозвучав гудок шістнадцятого млина, а коли обірвався, стало чути тонкий і уїдливиий гудок четвертого.

Тихін Амосович уже брав у руки кошика наготовленого Тетяною Гаврилівною ще звечора і виходив із хати. Тетяна Гаврилівна замкнула за ним двері, позіхнула, перехристила рота і пішла досипати...

ЧАСТИНА ДРУГА

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

I

Сонце припікає.

Прибита порохом дорога стомлено впала і будинки стоять обабіч, ніби здивовані — лежить дорога.

Пантелеймон Капитонович Похитун п'є воду прямо з чайника і чайник знову ставляє у переріз із льодом, де стоять пляшки квасу, сітра й пива.

У крамниці напівтемно.

Підлогу полито водою і всипано жовтою тирсою.

Віконниці причинено і таємничими гронами здаються кільця ковбаси, в'язки бубликів та сухої тарані над прилавком.

За прилавком амбразурами шухляд націлюються в покупця штандари повні яшних, перлових, гречаних круп, пшона, цукру та соли.

Полутарки з оселедцями стоять перед прилавком. Одну стіну завішано хамутами, наритниками, вшивальниками, під другою стоять бочки з гасом, олією.

„Універмаг“.

А Пантелеймон Капитонович, стоячи за прилавком, чи там важучи покупцеві на три копійки соли або пшона на гривеник — зідхає. Як-не-як, хоч і невеликим купцем він був, а ця крамничка в порівнянні з минулим ніщо. Все є. Сіль є, цукор є, дьоготь, олія, бублики, цукерки у бляшаних банках — все. Тільки всього в кільканадцять та ще стільки разів менше, ніж колись.

Не розуміють люди власної вигоди! Не дають і вгору глянути. Може збився хто на якогось карбованця, вклав у справу, пішло все на лад. Ні ж — таки побачили, росте чоловік, зразу на нього податок — і знову виходить при копійках і знову починай тієї самої... Чи не

Л. Первомайський

краще було б допустити? Хай розвиває людина справу! Чим багатша була б і податку більше брали б, бо на мілкоту надія мала. У нього раз узяв, він і закрився. А у більшого хоч бери, хоч не бери, так усе грошей вистарчить. У нього обороти. Хоч правда і з оборотами важко. Кругом давлять. Розказують у Прилуці один до крамарювався. Збожеволів од податків. Олійними фарбами торгував. Не аби які гроші були. Тепер сидить біля столу, головою на руки сперся і сам до себе промовляє, вголос думає:

— Фарби й олії в мене на сімнадцять тисяч. Як продам, уторгую тридцять чотири. А податку тридцять п'ять. Правда, власть у нас бідна, треба допомогти. Та де ж я ту тридцять п'яту тисячу візьму?

Жінка плаче, діти плачуть, а він усе тієї:

— Фарби в мене на сімнадцять тисяч...

А фарби вже давно немає, з торгів продали.

Ясні, голубі очі Пантелеймона Капитоновича тмаряться, брови збігаються хмуро, усмішка біжить від очей, губиться в густих вусах, у довгій білій бороді.

Йому теж не легко. Оце три тисячі вніс, а там хто його знає як буде. Робиш, робиш та все на когось. На себе копійки витратити боїшся.

Покупців немає.

Пантелеймон Капитонович виходить з - за прилавку і стає на дверях. Його широка постать заслоняє їх. Здається, міцний сосновий причілок вгинається під його залізним плечем.

Юрчика щось довго немає.

Такий тобі розбишака: пошлеш його кудись по справі на хвилинку, а він годину цілу десь гасає. От і зараз: послав його додому однести круп, а він наче у воду впав. Мабуть крупу по дорозі розсипав та на очі з'явитись боїться. Не йому, не Пантелеймону Капитоновичу. Його Юрчик не боїться. Дружині його Ангеліні Любомирівні, або просто по - містечковому Похитунші. У дому вона верховодить. Пантелеймон Капитонович лише слухняний виконавець її волі. Йому б десь із голубами вожатись, а Ангеліна голубів з двору звела. Іншого тобі заняття, каже, немає... Яке ж може бути інше заняття. Сторчи тут у крамниці цілісінський день, заробляй і знов таки ж не для себе, а для кого вам відомо.

Зовнішністю Ангеліна Любомирівна проти нього ніщо, червяк. Він статний, широкоплечий, лицем як апостол, а руки в нього, як у вантажника. Вона ж підстаркувата дзига, як дівча проти нього.

Обличчя гостре, пташине. Язик довгий — усе з роту вискакує, через те й говорить не перестаючи. Не говорить — шипить.

Околиці

Ну як тут Юрчикові її не боятись, коли сам Пантелеймон Капитонович перед нею тримтить, хоч і склав їй дразливе ім'я—Д'яво-ліна Лицемірівна.

Немає Юрчика. Та Пантелеймон Капитонович не лише його й чекає. Одержав листівку від дочки—мусить сьогодні приїхати. Ангеліні не сказав. Хочє сюрпризом. Він таки любить її, хоч яка вона не єсть.

Витягає з жилетки кишенькового годинника—вже ніби недовго й чекати.

Знову заходить у крамницю, п'є воду з чайника і, повертаючись до дверей, бачить, як Юрчик біжить вулицею.

— Казали тітка, щоб дали тарані нестіко штук, до борщу...

— Візьми там... Стій! Куди ж ти біжиш? — Дивиться Пантелеймон Капитонович на годинник.

Юрчик прикипає до місця.

Стоїть хвилинку, потім починає хвилюватись.

— Так же ж лаятимуться, що довго...

— Мовчи, дурню!

Юрчик мовчить.

З-за повороту у вулицю в'їжджає підвода. Візник сидить над двома кошолками. З-заду труситься, наче м'ячі в лантусі, рихле тіло Марфуші.

— Тепер біжи додому,—чомусь пошепки каже до Юрчика Пантелеймон Капитонович,—кажи: гості їдуть.

— Хто?—так само пошепки запитує Юрчик.

— Гості! От хто... Марш!

Юрчик вже мчить вулицею.

2

Юрчик доводився далеким родичем Пантелеймонові Капитоновичу. Коли три роки тому померла Юрчикова мати, Пантелеймон Капитонович забрав його до себе. У нього з Ангеліною дітей, крім Марфуші, не було. Жили одлюдно, а так зайва людина в хаті—все таки веселіше.

Батька свого Юрчик не пам'ятав. Хто знає, може й не було в Юрчика батька. Відколи пам'ятав себе—завжди жили з матір'ю по людях. Мати у наймах робила. І от яке життя було—нужденне, важке, а Юрчик виріс веселим хлопчиком.

Йому чотирнадцять років. Він тонкий, в'юнкий, як лозинка. У нього русява голова динькою, веселий носик угору кирпичкою, а голубі широкі очі по-дорослому насмішкувато дивляться на світ білий чи то злякано темніють, ніби дивляться в себе.

А. Первомайський

Йому б зовсім добре жилося. Пантелеймон Капитонович ставився до нього не зле, навпаки, з якоюсь грубою любов'ю. Іноді — це коли настрій добрий — починав говорити з ним про своє життя, замріяно розповідати про минуле. Там чи цікаво, чи не цікаво — тільки все ж це краще, ніж слухати сичання Ангеліни Любомирівни.

Похитунша з раннього світання до пізнього смеркання не зачиняла свого великого тонкогубого рота. Говорила вона зі швидкістю неймовірною, а мислила ще швидше, тому думки випереджали одна одну й спліталися чудними реченнями без крапок.

На її ім'я Похитун орендував у міськгоспа своє колишнє подвір'я.

Будинок стояв глибоко у дворі, розподіляючи двір на дві нерівних половини. Меншу половину за будинком займав густий садок, на більшій — до вулиці — зарослій веселою яркою травою паслося трое білих кізок і чорний бородатий цап вперто намагався рогами звалити собаку халабуду.

У халабуді на довгому міцному ланцюзі дрімав великий рябий пес, що мав двоє імен: офіційне — Чекан і неофіційне — Чека.

Чорний цап з розгону вдаряв рогами в дошки Чеканової халабуди. Чекан спочатку гарчав, не підводячи голови, тільки розумним оком позираючи, потім люто кидався на цапа. Йому рідко вдавалося покарати свого ворога — цап встигав відбігти. Відбігши, він ставав за крок від Чеканової морди і хитаючи дурною, бородатою головою, глузливо дивився на розлютованого собаку.

На ніч Чекана спускали з ланцюга і тоді чорта з два чи хто наважився б перелізти через високий втиканий гострими цвяхами паркан, чи пролізти під ворітьми. Чекан хапав кожного за ноги, звалював і хрипким довгим брехом викликав хазяїна.

3

З криком — „гості їдуть“! — Юрчик кулею влетів у хату.

Ангеліна Любомирівна збентежено стала добиватись хто саме, але Юрчик вперто торочив своє — „не знаю“. Тоді вона нашвидку розгублено схопилася прибирати помешкання. Вихопила з Юрчикових рук тараню й невідомо для чого поклала їх під подушку на ліжку. Переставила на столі глиняну попільничку, обсмикнула на собі спідницю, кинулася в кухню винести помийницю і на дверях зіткнулася з Марфушою.

Марфуша держала за ручки Льоньку й Соньку, а стомлений Васька сидів на руках у щасливого діда, бородате обличчя котрого виглядало з-за Марфушиного плеча.

Околиці

— Марфушо! — радісно простогнала Похитунша, кидаючись до дочки. Та нагнулась, щоб поцілувати матір.

— Цілуйте бабусю, — сказала потім до дітей і взяла з рук у Пантелеймона Капитоновича Васю.

Пантелеймон Капитонович вийшов з хати і стежив, як візник знімав з підводи кошики та ставив їх біля порогу.

— Ого, скільки всячини привезла Марфуша, — посміхнувся він. У ту ж мить на двір вибіг Юрчик.

— Кличуть у хату...

— Зараз, — відповів Пантелеймон Капитонович і став розплачуватись із візником.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

4

Після Марфушиного від'їзду першу ніч Тихін Амосович ночував у Петра Павловича. Особливо приємного в цьому нічого не було. Петро Павлович любив спати в темноті, а Тихін Амосович навпаки ніколи не гасив на ніч лампу й тому не міг заснути. Він ворочався в ліжкові до світанку і не встиг проспати двох — трьох годин, як уже треба було йти на роботу. На другу ніч Тихін Амосович до Петра Павловича ночувати не прийшов і Петро Павлович з цього був дуже радий.

— Куди ти вже підеш тепер? — сказав він до Орини, коли віддавши йому вечерю, вона стала прощатись. — Залишайся, місця вільного багато, не перележиш хати.

Орина залишилась. Вона стомила за день і заснула міцно. Їй снився Тихін Амосович — її другий чоловік. Першим був якийсь невибагливий салдат, якому не доводилося дивитися на красу жінщини. Уві сні вона віддавалася Тихону Амосовичу, цілувала йому руки вдячно...

Чуття вдячності Тихонові було в неї не лише ві сні. Він дорогий був Орині. Він не обійшов її, не погербував нею, як жінчиною, не дивлячись на її потворне обличчя. Тепер він вже не піде від неї. Тепер він знає, що некрасиві жінки вміють любити так само, як і красиві, коли не більше, коли не сильнішою й глибшою любов'ю.

Ві сні сльозами подяки і любови плакала Орина і поцілунками палила руки Тихону Амосовичу.

Прокинулася нагло від грубого дотику холодного повітря до шкіри. Хтось обережно знімав з неї ковдру, стояв над нею й дихав коротким відривчастим диханням.

Л. Первомайський

— Хто тут? — тихо скрикнула Орина й сіла на ліжкові.

— Я... я... Це я, Орино!

— Хто ви?

Орина злякано не приходила до пам'яті. Вона не могла пригадати, що ночує в Петра Павловича, думала, що хтось вдерся до її кімнати в роговечишиному будинку.

— Я, Орино!

До неї простяглася суха, гаряча рука. Від дотику її Орина здригнулася і кинулася в куток ліжка.

— Чого вам? Гетьте! — видихнула вона з шумом повітря.

Петро Павлович не ухпив.

Між ними зав'язалася боротьба.

Темінь.

— Орино, — хрипів Петро Павлович і тягся до неї сухими й гарячими руками. Руки його обхопили її стан. Орина нараз нахилилася і вгризлася зубами в плече Петру Павловичу. Той скрикнув і розняв руки. Вона одштовхнула його і віддихуючи скочила з ліжка.

— Сволоч! — тримтіла Орина, відшукуючи помацьки сірники на столі.

— Я тобі покажу сволоч...

Вона знайшла сірники, запалила лампу і стала одягатись.

— Ото ви такий, значить? — трохи заспокоївшись, промовила до Петра Павловича. Він не озивався, лежав на своєму ліжкові одвернувшись до стіни. — Що ж вам дружини своєї мало?.. Скажіть спасибі, що я кричати не почала... Замикайте двері.

Вона вибігла з помешкання.

Темніло небо і в небі тримтіли дивовижні зорі. Було небо, як вишня рясно обсіпана ягодами. Ось-ось хтось трусне вишню і соковиті, повні вогненної крові ягоди-зорі попадають на землю...

Орина йшла з чуттям якоїсь переможної гордості в серці. Була гордою перемогою над Петром Павловичем, перемогою над собою. Раділа з того, що не віддалася йому, що залишилася чистою перед Тихоном.

— Тихоне!

Така любов горіла в ній до вусатого миршавого помішника вальцового, що вона й сама дивувалася з цієї любови.

— Тихоне!

Вона бачила, який він є, бачила всього його наскрізь, уся дріб'язковість його натури поставала перед її очима та вона знала лише двох мужчин за життя і він був її другий мужчина. Заради нього вона билася з Петром Павловичем допіру, заради нього вона встояла б проти спокуси ще сильнішої.

Околиці

— Тихоне

... Блукала по місту.

Вертатися до Гвоздика не хотіла. Не хотіла також іти до себе, до Роговенчихи, стукати серед ночі.

Роговенчисі тільки попадися на язык, зараз усе місто заговорить про те, що Орина десь по ночах тягається. Треба зовсім не ночувати вдома.

Починало сіріти... Одноповерхові будинки сонно дивилися крізь примружені вії розгойданих віконниць. Десь хрипко брехали собаки, півні били крилами і горланили застужене: кукуріку. Поодинокі ліхтарі непотрібними жовтими крапками висіли над вулицею. Орина аж тепер відчула себе стомленою. Від прохолоди і від цього ранкового світла було так приємно, що захотілося знову бути молодого дівчиною, бо в молодості навіть некрасиві дівчата щиро вірять у те, що вони казкові красуні і невибагливих салдатів вважають за прекрасних лицарів... Захотілося лежати в ліжкові, дивитися у сірий проріз вікна, на росяне листя обшарпаного клену і почувати себе щасливою...

(Далі буде)

Н. ЩЕРБИНА

ПАСТУШКА

Балада

Сипучі коси — шум потоків,

а кучері — лини.

Спішать стрункі, бадьорі кроки,
усмішка пломенить.

Мов льон, на сході ранок русий.

Базар клубком глейким.

Вона у чорнім капелюсі,
на серці сонцем „КІМ“.

Я йду. Це хто цвіте рум'яно?

Зіниці полинем.

Галино! Злотокрилка рання!

Чи пізнаєш мене?

Очиці в землю. Сміх — світання.

На щоки — світлий мак.

Горить, і міниться, і тане,
і не пізна ніяк.

То ж я горілиць бивсь у житі —
у чорних смугах ран.

По мні топтався кінь з бандитом
і рани роздирав.

А ти, розвітряна, — до мене
із хусткою, з плачем;
в крові розрубані рамена
омила ще і ще.

На ранах хустка й зілля - ліки,
в меду жита й полинь.

Пастушка

Охриплий ворон падав з криком
і кров гарячу пив.

А ти що - ранку рани мила,
останній хліб несла.
Заграла в мене кров по жилах,
я радісно устав.

Твою хустину, що од рани,
як вічність, бережу.
Ці плями крові — гуркіт ранній
за радісно весну.

„Прощайте!“ — кинула в - останне
і до коров пішла.
Була ж пастушка — пам'ятаєш —
разюча, як стріла.

Я встав шумкий і юнокровий,
і знов — у грім, у дим!
Розбиті брязнули закови,
а в серці спомин — ти!..

І малиніє хвильно - рясно:
— А ось той перстінь Ваш.
Дали й сказали: „На, згадаєш!..
Повстанець твій Никаш“.

Я — до коров, і впала личком,
Ви стали на горбу:
„Моя маленька більшовичка,
ти комсомолка будь!“

.....

Пішла, і бризнули підкови.
В ясній ході граніт.
Спішать стрункі, бадьорі кроки,
усмішка пломенить.